

ПЕДАГОГІЧНА ПРАКТИКА В СИСТЕМІ ПІДГОТОВКИ ВЧИТЕЛІВ "ОСНОВ БЕЗПЕКИ ЖИТТЄДІЯЛЬНОСТІ" І "ОСНОВ ЗДОРОВ'Я"

У даній статті визначено принципи, завдання, функції та етапи педагогічної практики в процесі підготовки студентів до викладання "Основ безпеки життєдіяльності", "Основ здоров'я" і позаурочної роботи із зазначених предметів. Розкрито сутність кожного принципу. Особливу увагу приділено систематичності та неперервності педагогічної практики та принципу рефлексії. Визначено структуру педагогічної практики майбутнього вчителя "Основ безпеки життєдіяльності" та "Основ здоров'я".

Подано види діяльності студентів щодо позаурочної роботи з учнями на кожному з трьох етапів педагогічної практики.

Ключові слова: принципи педагогічної практики, функції педагогічної практики, структура практики, рефлексія.

Актуальність дослідження. Педагогічна практика – важлива складова системи підготовки висококваліфікованих учителів. Саме в школі у студентів формуються вміння й навички творчої педагогічної роботи. Тому педагогічна практика поєднує навчальний процес у вищому навчальному закладі з майбутньою професійною діяльністю студентів [1]. Основна база проведення педагогічної практики - загальноосвітні школи різних типів (ліцеї, гімназії, колеґіуми й т. п.), а також коледжі й професійно-технічні навчальні заклади.

Особливість такої практики полягає в її максимальному наближенні до реальних умов майбутньої професійної діяльності. Під час практики студенти набувають умінь поєднувати навчальний і виховний процеси. Практика дає можливість одержати навички здійснення гностичної, конструктивної, організаторської, комунікативної, діагностичної, контрольно-оцінної функцій сучасного педагога. Ще однією особливістю педагогічної практики є те, що студенти на певний період стають членами педагогічних колективів середніх навчальних закладів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У сучасній науці намітилося кілька напрямків дослідження проблеми педагогічної практики. Методологічні аспекти взаємозв'язку педагогічної науки із практикою навчально-виховної діяльності досліджували С. І. Архангельський, В. І. Журавльов, В. В. Краєвський та ін. Визначенню місця педагогічної практики в системі професійно-педагогічної підготовки студентів, науковому обґрунтуванню принципів, завдань, функцій, структури, специфіки формування загальнопедагогічних знань в її процесі, формуванню особистості студента в процесі педагогічної практики присвячено праці Ф. Н. Гоноволіна, О. І. Щербакова, Е. А. Гришина, Н. В. Кузьміної, В. О. Сластьоніна, Л. Ф. Спіріна.

Постановка мети публікації. Мета даної статті полягає у визначенні принципів, завдань, функцій, структури педагогічної практики в процесі підготовки майбутніх учителів "Основ безпеки життєдіяльності" та "Основ здоров'я" до формування безпечної поведінки учнів у позаурочній роботі.

Виклад основного матеріалу дослідження. Позаурочна діяльність під час педагогічної практики вимагає від студентів високого рівня методологічної й методичної підготовки, глибоких знань із питань безпеки, теорії й методики позаурочної роботи, навичок використання різних форм і методів позаурочної роботи залежно від рівня розвитку учнів, їх вікових особливостей. У процесі позаурочної діяльності студенти формують в учнів систему знань, умінь і навичок поведінки в небезпечних ситуаціях природного, техногенного й соціального походження, розвивають їхні пізнавальні й творчі здібності, формують у них безпечний тип поведінки.

Варто зазначити, що в процесі педагогічної практики кожен студент бере участь у різних видах професійної діяльності.

Відповідно до нашого дослідження визначено наступні види діяльності студентів:

– навчально-виховна робота з дітьми (психолого-педагогічне вивчення учнів: визначення типу поведінки, схильності до ризику, конфліктності, імпульсивності, причин такої поведінки й т. п.; проведення додаткових занять, факультативів, олімпіад [2], позаурочних заходів, вечорів, фестивалів, змагань, диспутів, круглих столів, тренінгів, конкурсів, ігор, зустрічей із лікарями, представниками ДАІ, міліції, МНС, пожежної охорони й т. п.);

– робота з батьками (знайомство з батьками, вивчення відносин у родині, рівня культури безпеки батьків, проведення позаурочних заходів, лекцій для батьків і т. п.);

– спільна робота з позашкільними навчальними закладами й суспільними об'єднаннями (участь у суспільних рухах за здоровий спосіб життя, заходах, які проводяться спільно зі службами МНС, міліції, ДАІ й т. п.);

– робота із учителями школи й викладачами вищих навчальних закладів;

– методична й дослідницька робота (організація й реалізація проектів, створення проблемних груп).

У процесі практики створюються потенційні можливості для реалізації, синтезування, узагальнення, інтеграції раніше придбаних професійно-педагогічних знань і вмінь. Організація позаурочної роботи з формування безпечної поведінки учнів під час практики вимагає мобілізації знань як психолого-педагогічного напрямку, так і загальноосвітнього напрямку (філософії, етики, риторики, першої невідкладної медичної допомоги й т. п.). Практична педагогічна діяльність сприяє більш глибокому розкриттю наукового змісту позаурочної роботи з безпеки життєдіяльності, розвитку педагогічного мислення, удосконаленню й розвитку педагогічних умінь. Актуалізуючи теоретичні знання, студенти опановують методики проведення позаурочної роботи з формування безпечної поведінки, методики вивчення учнівського колективу й окремих учнів, роботу з батьками в реальних умовах професійної діяльності [3].

Ефективність педагогічної практики залежить від активності студента, творчого відношення до розв'язку педагогічних завдань, самостійності. Тому, під час педагогічної практики створюються передумови для:

– вивчення й узагальнення досвіду позаурочної роботи з формування безпечної поведінки не тільки вчителів "Основ безпеки життєдіяльності", а й інших навчальних дисциплін;

– аналізу власної роботи й визначення шляхів і методів коректування своєї педагогічної діяльності;

– розв'язку педагогічних завдань різними способами, у різних умовах, класах із різним рівнем сформованості безпечної поведінки, вікових та індивідуальних особливостей учнів.

Відповідно до нашого дослідження доцільно можна виділити наступні принципи організації педагогічної практики: систематичності, неперервності, зв'язку із вивченням теоретичних курсів (інтегрованість теорії і практики), комплексності. Систематичність і неперервність, у контексті нашого дослідження, передбачають цілеспрямований процес організації педагогічної практики з підвищенням вимог від курсу до курсу, забезпечують протягом всього навчання у ВНЗ постійну роботу і спілкування студентів із дітьми.

Системний підхід до аналізу педагогічної діяльності вимагає реалізації принципу єдності педагогічної теорії, експерименту й практики, що іноді неправомірно розуміється як деякий лінійний ланцюжок, що відбиває природний рух знання від теорії через експеримент до практичної діяльності. Правильна інтерпретація й розвиток цього принципу дозволяють зрозуміти, що існують певні циклічні зв'язки між практикою і наукою. Зв'язок теорії і практики здійснюється у вигляді таких типів зв'язків: наступного, супутнього, випереджувального. На I-III курсах студенти здійснюють психолого-педагогічну діагностику, накопичують педагогічні факти, життєві спостереження. Результати досліджень, спостережень аналізуються під час семінарських, практичних та лабораторних робіт із педагогічних, психологічних дисциплін (супутній і випереджувальний зв'язки). Закріплення вивчених психолого-педагогічних теорій та теорії виховання здійснюються в процесі педагогічної практики у літніх таборах (наступний зв'язок).

Спецкурси і спецсемінари з психолого-педагогічних дисциплін (супутній і випереджувальний зв'язки) надають можливість осмислити конкретні спостереження, практичні знання, методичні прийоми, які були здобуті під час практики у школі. Інтеграція теоретичної й практичної професійної підготовки майбутніх учителів може здійснюватись за допомогою дидактичних практикумів, які частково проводяться в аудиторних умовах, а частково – на базі школи.

Принцип комплексності забезпечує виконання студентами усіх видів педагогічної діяльності: проведення уроків, використання різних методів навчання і виховання в позаурочній діяльності, участь у спільній роботі з батьками, позашкільними закладами освіти, громадськими об'єднаннями, залучення до методичної та дослідницької діяльності.

У контексті нашого дослідження варто виділити принцип проєктивного підходу. Він безпосередньо впливає на рівень ефективності навчально-виховного процесу і формування безпечної поведінки школярів, зокрема. Він дає змогу майбутньому вчителю трансформувати стратегічну мету навчання і виховання в сукупність тактичних завдань, що веде до конструювання та моделювання позаурочної діяльності.

Принцип інтерактивності педагогічної практики дозволяє студентам імітувати реальні педагогічні та життєві події, моделювати поведінку в умовах небезпечних ситуацій, передбачає постійну взаємодію учня і вчителя, студента і викладача, що відбувається за умови рівнозначності, поваги усіх суб'єктів процесу.

У зв'язку з оволодінням педагогічною діяльністю, особливу значущість набуває принцип рефлексії. Рефлексія – звернення суб'єкта до свого знання або до свого власного стану. Це форма теоретичної діяльності людини, спрямована на осмислення своїх власних дій і їхніх законів, діяльність самопізнання, що розкриває специфіку духовного світу людини. Рівні рефлексії можуть бути досить різноманітними – від елементарної самосвідомості до глибоких роздумів над сутністю свого буття, його моральним змістом, рівнем власної безпеки і безпеки оточуючих. Осмислюючи власні духовні процеси, людина

нерідко критично оцінює негативні сторони свого духовного миру, дурні звички та ризиковані прояви поведінки й т. п. Пізнаючи себе, вона ніколи не залишається такою же, якою була колись. У ситуації педагогічного процесу рефлексія спрямована на пошук його передумов, на сам процес та результат власної діяльності, на причини невдач і труднощів, стимулює мислення інших учасників.

Завдання, функції й зміст педагогічної практики, у контексті нашого дослідження, обумовлені, по-перше, вимогами суспільства до виховання людини з безпечним типом поведінки, людини зі сформованою готовністю до перетворення навколишнього світу, усунення зовнішніх небезпечних факторів, забезпечення безпечних умов життєдіяльності людини й суспільства, створення й використання засобів безпеки; по-друге – завданнями й функціями педагогічної практики, індивідуальними особливостями студентів, рівнем їх професійно-педагогічної підготовки.

Нами визначені наступні завдання педагогічної практики:

- поглибити й закріпити теоретичні знання студентів із питань безпеки життєдіяльності й психолого-педагогічних дисциплін, навчити застосовувати їх на практиці в процесі позаурочної роботи з формування безпечної поведінки школярів;

- використовувати вміння спостерігати й аналізувати навчально-виховну роботу з учнями, враховуючи їх вікові й індивідуальні особливості, потреби й інтереси;

- підготувати студентів до різних форм позаурочної роботи з використанням інноваційних, активних, комп'ютерних технологій;

- навчити студентів співпрацювати з позашкільними навчальними закладами, громадськими організаціями, суспільними рухами, батьками й т. п.;

- розвивати й закріплювати в студентів любов до педагогічної професії, стимулювати прагнення до вивчення спеціальних і педагогічних дисциплін і вдосконалювати свої педагогічні здібності з метою підготовки до творчого розв'язку завдань формування безпечної поведінки учнів і самоосвіти [4: 24].

У процесі розвитку й удосконалення практичної педагогічної підготовки майбутніх учителів нами визначено наступні функції практики:

- навчальна (закріплення й поглиблення теоретичних знань, формування педагогічних умінь і навичок позаурочної роботи, самоосвіти з питань безпеки життєдіяльності);

- розвиваюча (розвиток пізнавальної й творчої активності майбутніх учителів, їх педагогічного мислення, формування дослідницьких навичок);

- виховна (розвиток моральних, професійно-педагогічних якостей майбутніх учителів, формування культури безпечної життєдіяльності, їх інтересу до педагогічної професії, потреби самоосвіти й збереження життя й здоров'я учнів);

- діагностична (перевірка рівня підготовки й визначення придатності студентів до педагогічної діяльності);

- соціальна (сприяння соціальної й професійної адаптації майбутнього вчителя в сучасному світі);

- аксіологічна (усвідомлення цінності життя, необхідності педагогічної діяльності по створенню безпечного навколишнього середовища).

Структура педагогічної практики складається із трьох блоків: перший блок – використання теоретичних знань у спеціально створених умовах, наближених до педагогічного процесу; другий блок – власна професійна діяльність майбутнього вчителя в навчальному закладі; третій блок – рефлексія себе як майбутнього фахівця й власної професійної діяльності, здійснюваної під керівництвом викладача [5; 6].

На підготовчому етапі (II-III курс), під час вивчення дисциплін як психолого-педагогічного напрямку, так і "Безпеки життєдіяльності", "Основ охорони праці", "Основ медичних знань" і т. п., студенти здобувають досвід побудови моделі поведінки під час надзвичайних ситуацій природного, техногенного, соціального походження, визначення рівня безпеки середовища життєдіяльності, методик роботи з школярами й т. п. На цьому етапі необхідно з'ясувати два важливі питання: який багаж знань, умінь, навичок має кожний студент як майбутній учитель і вихователь після вивчення відповідних навчальних курсів; як він самовизначився перед педагогічною практикою.

Перед практикою, як правило, існує три групи студентів, які формуються згідно із самовизначенням останніх:

- студенти, які визначились щодо майбутньої професії при вивченні психолого-педагогічних дисциплін і зацікавлені надалі вдосконалювати уміння і навички педагогічної діяльності на практиці;

- студенти, які ще не визначились точно й мають намір спробувати себе в різних сферах діяльності;

- студенти, які під час навчання зрозуміли, що педагогічна діяльність їх взагалі не цікавить.

Основний етап практики має дієво-проектувальний характер і проводиться на IV-V курсах. Усю діяльність студентів на даному етапі можна умовно поділити на дві групи:

- робота на функціональному робочому місці з дотриманням усіх вимог і правил, з виконанням поставлених завдань (наприклад, проведення діагностики класу, пробних уроків, класних годин і т. п.);

- ініціативні види діяльності.

Види діяльності другої групи не є чітко нормованими, а потребують ініціативи й певного ризику. Наприклад, організація й проведення позаурочних заходів, які не заплановані навчальним закладом, робота із психологічної реабілітації школярів, які потрапили в небезпечні ситуації природного, техногенного, соціального походження. Так само участь у роботі громадських рухів, які спрямовані на створення умов безпечної життєдіяльності. Найбільш необхідною якістю для проведення такої роботи є готовність діяти, досягати результату.

При підготовці й проведенні як класних, так і позакласних занять студенти опановують систему певних навичок, необхідних у подальшій професійній діяльності. Це й планування різних видів роботи, і визначення їх місця в навчально-виховному процесі, і формулювання теми й мети занять, і вибір необхідної інформації для занять, і визначення перед учнями перспективи, і розподіл обов'язків між ними, і здійснення контролю над їхньою діяльністю, і вміння використовувати систему методів виховання й прийомів педагогічного впливу на учнів з урахуванням вікових і індивідуальних особливостей.

Під час педагогічної практики студенти вирішують і учбово-дослідницькі завдання: визначають рівень сформованості в учнів основних навичок безпечної поведінки; визначають можливі зв'язки між темами різних навчальних предметів, зі знаннями, які необхідні для моделювання безпечної поведінки; розкривають шляхи оптимізації реалізації виховних можливостей різних видів роботи; визначають рівень прояву ризиків у поведінці; визначають рівень суспільної активності учнів щодо формування безпечної життєдіяльності й т. п.

Заключний етап – рефлексійно-мотиваційний. На цьому етапі студент усвідомлює, оцінює й прогнозує своє "професійне Я" і майбутню педагогічну діяльність. Водночас формує мотивацію щодо подальшої теоретичної підготовки у вищому навчальному закладі.

Реалізація мети, розпочата на одному з етапів педагогічної практики, не завжди може бути завершена в межах цього етапу, тому мета може досягатися й у наступному або в декількох наступних етапах.

Висновки. Отже, педагогічна практика є важливою складовою в системі підготовки вчителів "Основ безпеки життєдіяльності" та "Основ здоров'я". Нами визначені функції педагогічної практики відповідно до поставленої в дослідженні мети, а також основні завдання педагогічної практики на кожному етапі її проведення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Дурай-Новакowa К. М. Формирование профессиональной готовности студентов к педагогической деятельности : автореф. дисс. на соиск. учен. степени д-ра пед. наук : спец. 13.00.01 "Общая педагогика, история педагогики и образования" / К. М. Дурай-Новакowa. – Москва, 1983. – 20 с.
2. Гриньова М. В. Методика викладання валеології : [навчально-методичний посібник] / М. В. Гриньова. – Полтава : АСМІ, 2004. – 220 с.
3. Наумова І. С. Основи доброго виховання дітей у сім'ї / І. С. Наумова // Вісник черкаського університету. – 2008. – № 3. – С. 132–134.
4. Педагогическая практика в системе подготовки будущих учителей // Сборник научных трудов. – М. : Моск. гос. пед. институт им. Ленина, 1978. – С. 24–28.
5. Зиновьев С. И. Учебный процесс в высшей школе / С. И. Зиновьев. – М. : Высшая школа, 1975. – 304 с.
6. Красюк Л. Моделирование педагогической практики в процессе подготовки учителя начатковой школы / Л. Красюк // Рідна школа. – 2005. – № 12. – С. 52–54.

REFERENCES (TRANSLATED & TRANSLITERATED)

1. Duray-Novakova K. M. Formirovanie professionalnoy gotovnosti studentov k pedagogicheskoy deyatel'nosti [Students' Professional Readiness Formation to the Pedagogical Work] : avtoref. diss. na soisk. uchen. stepeni d-ra pед. nauk : spets. 13.00.01 "Obshchaya pedagogika, istoriya pedagogiki i obrazovaniya" : avtoref. diss. na soiskanie uchion. stepeni d-ra pед. nauk : spets. 13.00.01 "Obshchaya pedagogika, istoriya pedagogiki i obrazovaniya" / K. M. Duray-Novakova. – Moskva, 1983. – 20 s.
2. Gryniyova M. V. Metodyka vykladannya valeologiyi [Health Care Teaching Methodology] : [navchal'no-metodychnyi posibnyk] / M. V. Gryniyova. – Poltava : ASMI, 2004. – 220 s.
3. Naumova I. S. Osnovy dobrogo vykhovannya ditey u sim'yi [Fundamentals of the Children's Good Upbringing in the Family] / I. S. Naumova // Visnyk cherkaskogo universytetu [Cherkasy University Journal]. – 2008. – № 3. – S. 132–134.
4. Pedagogicheskaya praktika v sisteme podgotovki budushchikh uchiteley [Pedagogical Practice in the System of Future Teachers' Preparation] // Sbornik nauchnykh trudov [The Collection of Scientific Works]. – M. : Mosk. gos. ped. institut im. Lenina, 1978. – S. 24–28.
5. Zinov'ev S. I. Uchebnyi protsess v vyshey shkole / S. I. Zinov'ev. – M. : Vysshaya shkola, 1975. – 304 s.
6. Kratasyuk L. Modeliuvannya pedagogichnoi praktyky v protsesi pidgotovky vchytelya pochatkovoi shkoly [Modeling of the Pedagogical Practice in the Process of the Primary School Teacher's Preparation] / L. Kratasyuk // Ridna shkola [Native School]. – 2005. – № 12. – S. 52–54.

Матеріал надійшов до редакції 16.09. 2013 р.

Васильева Р. Е. Педагогическая практика в системе подготовки учителей "Основ безопасности жизнедеятельности" и "Основ здоровья".

В данной статье определяются принципы, задачи, функции и этапы педагогической практики в процессе подготовки студентов к преподаванию "Основ безопасности жизнедеятельности", "Основ здоровья" и внеурочной работы из указанных предметов. Раскрыта сущность каждого принципа. Особое внимание отводится систематичности и непрерывности педагогической практики и принципу рефлексии.

Определена структура педагогической практики будущего учителя "Основ безопасности жизнедеятельности" и "Основ здоровья". Представлены виды деятельности студентов относительно внеурочной работы с учениками на каждом из трех этапов педагогической практики.

Ключевые слова: принципы педагогической практики, функции педагогической практики, структура практики, рефлексия.

Vasil'eva R. E. Pedagogical Practice in the Preparation System of Teachers of "Fundamentals of Vital Activity Security" and "Health Fundamentals".

The article determines principles, tasks, functions and stages of pedagogical practice in the process of students' preparation to teaching such disciplines as "Fundamentals of Vital Activity Security", "Health Fundamentals" and extracurricular activities of the abovementioned subjects. The essence of each principle is disclosed. The special attention is paid to the consistency and continuity of the pedagogical practice and the reflection principle. The structure of the pedagogical practice of a future teacher of "Fundamentals of Vital Activity Security" and "Health Fundamentals" is determined. The types of students' work concerning the extracurricular work with pupils on each of three stages of the pedagogical practice are represented.

Key words: principles of pedagogical practice, functions of pedagogical practice, practice structure, reflexion.